

Желим да честитам иницијаторима и организаторима [1] на одличној организацији овог научног скупа поводом 50. годишњице оснивања Покрета несврстаних земаља која употпуњује приметну празнину у јавном и стручно-научном животу у Србији, као домаћину оснивачке конференције Покрета несврстаних земаља. Проминентне научнике из Европе, Азије, Америке и Аустралије, све учеснике и госте, поздрављам у име Београдског форума за свет равноправних. Београдски форум је удружење које подржава филозофију и циљеве ПНЗ сматрајући да су циљеви прокламовани у Београду 1961. И разрађивани и обогаћивани на потоњим самитима Покрета, у највећој мери и данас актуелни. Да се подсетимо, то су били и остали циљеви мира, безбедности, разоружање, демократски међународни односи, поштовање међународног права, демократизација и јачање улоге УН, смањивање јаза између богатих и сиромашних, укидање војних блокова и страних војних база, слобода избора путева унутрашњег уређења, укидање свих облика дискриминације, искорењивање глади, беде и масовних болести и многи други. Београдски форум сматра да Србија треба да води отворену и уравнотежену спољну политику развијајући раноправну сарадњу са свим важнијим чиниоцима у региону, Европи и светској заједници. Србији, њеним дугорчним економским, политичким и безбедносним интересима, по нашем дубоком уверењу, највише одговара политика активне неутралности какву води већи број европских земаља, укључујући и више чланица Европске уније. То одговара и интересима мира и напретка на Балкану. Партнерство за мир је сасвим довољан оквир за односе Србије са НАТО-ом. Пошто је НАТО од одбрамбеног прерастао у офанзивни војни савез, сматрамо да Србији као малој, мирољубивој земљи није место у таквом савезу.

Наша тема данас је - југословенска дипломатија и несврстаност. Желим, пре свега, да укажем на чињеницу да је Југославија у време стварања и развоја ПНЗ имала развијену, високо оспособљену, професионалну дипломатију једнако поштовану међу несврстаним, као и међу земљама запада и Истока. Југословенска дипломатија је била усклађена са стратегијом унутрашње и спољне политике. На унутрашњем плану то су били циљеви развијања модерне, високо-продуктивне економије, запошљавање, социјална сигурност, бесплатно здравство и образовање и самоуправљање, а на спољном – стабилност и безбедност земље, равноправна сарадња, укључивање у међународну поделу рада и несврставање. У том периоду земља је имала стопе привредног раста које су се сврставале међу највише на свету. Поред осталог, производила је нумеричке машине алатљике, грађевинске машине, тракторе од 2 до 220 КС [2], око 250.000 [3] аутомобила годишње, авионе, тенкове, бродове. Имала је високо развијени научно-истраживачки, развојни и образовни кадар који је био раме уз раме са колегама из развијених земаља Европе, Америке и Азије.

У несврстаним земљама провео сам 11 година дипломатске службе. Током каријере, дуже или краће време, службено сам боравио у око 40 несврстаних земаља, укључујући пет земаља које су председавале Покретом. У пратњама највиших југословенских државника посећивао сам више НЗ, али једнако, ако не и чешће, и земље Запада и Истока. Свуда од Брисла, Бона, Букурешта, преко Пекинга, Вашингтона и Отаве, до Египта, Танзаније, Зимбабвеа и Гане било је видно високо поштовање Југославије као независне и несврстане земље. И они који су покушавали да упрегну ПНЗ у своја кола, било као «резерву социјализма», било као «тројанског коња» либералног капитализма, ценили су улогу Југославије као кључног фактора одбране независне улоге и изворних принципа ПНЗ.

Југословенски државници и представници у свим земљама, на свим нивоима примани са посебном пажњом, поверењем и ретком отвореношћу. Не сећам се да сам се било где сретао са неповерењем, предубеђењима или баријерама субјективног карактера.

Југославија је била једна од водећих земаља и кохезиони фактор Покрета. То је југословенској дипломатији повећало углед и утицај и изван покрета.

Југословенске дипломате биле су високо поштоване у свим НЗ, међународним организацијама. На међународним конференцијама са посебним интересовањем су се очекивала излагања југословенских делегата. На свим нивоима, од радних до стратешких, југословенски представници и дипломате су могли рачунати на отворена врата и поверење. Располагале су са поузданим информацијам о спољној, унутрашњој и развојној политици, готово сваке, земаља домаћина. Зато су били изузетно привлачни саговорници дипломата других земаља.

Са своје стране, југословенска дипломатија никада се није мешала у унутрашња питања других земаља, није злоупотребљавала своја сазнања, или на било који начин штетила интересима земаља домаћина. Било је добро познато да се кроз сарадњу и размену мишљења са југословенском дипломатијом може постићи добар резултат. Пракса је то потврђивала.

То не значи да су се о међународним питањима, кризним жариштима или приоритетима гледишта увек подударала. Али, у дијалогу се неговала слободна размена мишљења, демократско усаглашавање ставова. На конференцијама се одлучивало консензусом.

Ограничења у билатералној, нарочито економској, сарадњи, најчешће је представљао недостатак финансијских средстава, или недостатак одређених технологија и технолошких поступака. Кувајтски и фондови других богатијих НЗ били су важан фактор подстицања сарадње међу НЗ.

Покрет је подстицао сарадњу Југ – Југ. Југославија је имала одређене, не мале, погодности за такву сарадњу. Оне су се огледале у општем нивоу економске развијености, науци, технологији, јавним службама, машинској индустрији, војној индустрији, производњи хране, здравству, образовању, масмедијима.

Југословенска влада је имала стратегију да једну трећину укупне трговинске размене усмери према Западу, трећину према Истоку и трећину према НЗ. То је, разуме се, био декларисани идеал коме се тежило. Чињеница да он никада није био у потпуности остварен не умањује значај стратегије. Са низом НЗ Африке, на пример, годишњи обим размене 70-их и 80-их година износио је између 50 и 250 милиона долара, изузимајући из тога, вредности повлачене нафте и вредност инвестиционих радова.

Југославија је располагала великим потенцијалима у грађевинској оперативи. У Африци је, на пример, саградила значајан број аеродрома, великих хидроцентрала, више хиљада километара путева разних категорија, од аутопутева међународног значаја, до оних, локалних, затим, велики број државних зграда, трговинских, универзитетских и конференцијских центара. Линије транспорта електричне енергије које је изградила југословенска оператива износе више хиљада километара.

Поменимо овде један пример – Кенију. У тој земљи, током једне деценије 70-тих година југословенска грађевинска оператива и индустрија саградили су преко 1.200 км. путева, укључујући делове стратешког аутопута Момбаса – Најроби – Кампала; две хидроелектране на реци Тани; аеродромску писту у Најробију; водовод и канализацију у Најробију и Накуру; прву индустријску хладњачу у Ати Риверу; градску болницу у Најробију која је највећа у Источној Африци; фабрику лекова «Дава» [\[4\]](#) ; фабрику конфекције и фабрику за конзервирање тропског воћа;

Готово једнако значајне, ако не и значајније, пројекте југословенска грађевинска индустрија је реализовала у Танзанији, Замбији, Уганди, Зимбабвеу, Анголи, Нигерији,

Гани, Гвинеји.

У Алжиру југословенске фирме су у кратком року реконструисале и изградиле град Оран после катастрофалног земљотреса.

Београдска фирма „Енергопројекат“ рангирана је 60 – 90-их међу најбољима извођачима и испоручиоцима опреме на свету. У Африци, арапских и јужно-америчким земљама ова фирма је успешно изводила пројекте који у неким случајевима и данас имају статус националних и државних симбола. У Перуу је «Енергопројект» реализовао пројекат хидросистема „Гира Пјура“ вредан преко 1,2 милијарде долара. Имао сам част да 2000. године посетим овај грандиозни објекат.

Југославија је имала посебне институције за научно техничку сарадњу са НЗ. Обезбеђивала је стипендије за школовање хиљада и хиљада стручњака НЗ за области здравства, пољопривреде, државне администрације. Паралелно, у НЗ је по основу техничке помоћи, било ангажовано хиљаде југословенских стручњака у областима где су били најнеопходнији.

Препознајући најважније потребе НЗ, Југославија је посвећивала посебну пажњу развоју производње хране у тим земљама. Тако је у више афричких земаља, кроз вишегодишње пројекте развоја и обуке кадрова, преносила технологију производње семена кукуруза, а у Индију, на пример, и производњу семена сунцокрета. Семе кукуруза које је у Замбији развио Институт «Земун Поље» и данас је најтраженије семе јужно од полутара.

Концесије у експлоатацији сирове нафте које је Југославија уговорила са Анголом крајем 70-тих година, непрекидно, све до данас, обезбеђују Србији «српску» нафту са афричког континента. У међувремену је 51% ове нафте припало страном купцу Нафтне индустрије Србије.

Југославија је дала немали допринос и деколонизацији медија за масовно информисање НЗ. Кроз Београдску новинарску школу формиране су стотине и стотине новинара, уредника, ТВ режисера, сниматеља и других специјалиста за медије у НЗ. Они ће касније постати снажан ослонац функционисању пула новинских агенција НЗ. Свему овоме треба додати још улогу Југославије у образовању професионалних кадрова НЗ за

области безбедности, одбране, цивилних пилота у Пилотској школи у Вршцу, као и за многе друге области. Ти кадрови и данас имају важне улоге у својим земљама.

Повремено се могу чути, или и прочитати квази-критике да је Југославија, наводно, имала мале користи, или чак и штете, од придавања значаја сарадњи са НЗ. Такве критике су резултат или непознавања чињеница, или предубеђења, или потребе појединаца да декларишу приврженост пожељним политичким опцијама. Чини се, понекад, да у томе има чак и прикривеног расизма. Било је прилика кад су се од новопечених идеолога транзиције и европеизације, могло чути да су грађани Србије Европљани, да је наша стратегија чланство у Европској унији и да немамо шта да тражимо међу несврстанима, поготову у Африци.

Такви појединци не би били вредни да се понекад не налазе и на високим политичким и државним положајима. Током прошле године посебно гласан у јавности био председник Политичког савета највеће владајуће партије, који је свакодневно бомбардовао јавност да је непотребно, штетно, чак и понижавајуће (!), ако Србија дозволи свечану конференцију НЗ ради обележавања 50-годишњице оснивачког самита ПНЗ у Београду. Јавно је тражио да се заказана конференција откаже! «Слободни и независни» медији су му, као и обично, широкогрудо отворали своје странице и студије. Председник његове партије, пак, у својој недавно завршеној кампањи за председника Републике, међу велике резултате своје спољне политике убројио је и одржавање свечане конференције НЗ којој је присуствовало преко 100 високих делегација НЗ!

Противници уравнотежене спољне политике, губе из вида неке чињенице. Прва је, на пример, да Југославија није била губитник, већ и те какав добитник у економској и другим видовима сарадње са НЗ. Позитивна искуства из те сарадња и данас су, и те каква основа за сарадњу Србије са НЗ. Друга, да Србија није била једина усамљена европска земља на огромном терену сарадње са НЗ. Било је и остало на том терену много других европских земаља, укључујући и оне чији би узор српски политичари желели да следе. Оно што одликује Србију од већине других европских земаља, то је да је у многим случајевима, пожељнији партнер за сарадњу. Није, заиста, јасно зашто би се Србија и српске фирме повлачиле са тржишта где су стекле репутацију поузданих партнера и уступале место фирмама других земаља па макар то биле и фирме из земаља чланица ЕУ! Где то Србија има резервна, боља тржишта за своју данас већ десетковану грађевинску оперативу, или уништenu индустрију, од тржишта НЗ? Треће, НЗ чине готово две трећине чланица УН. Ако Србија рачуна на подршку УН, на пример око заштите свог суверенитета и територијалног интегритета, а било би штетно и опасно да то потцењује или губи из вида, онда подршку НЗ треба стално непрекидно неговати и преко одржавања билатералних контаката и сарадње. Пријатељи се тешко стичу, а лако губе. Најчешће због кратковидности, поводљивости и политичке незрелости.

Како су се НЗ држале током југословенске кризе, треба свестраније и дубље изучити. Може се, ипак, оценити да је разбијање СФР Југославије, од већине НЗ доживљено и као ударац Покрету. Било је, разуме се, доста НЗ које су прихватиле наметнуту представу о «асиметричној», превасходној одговорности Србије за разбијање СФРЈ. Југословенска дипломатија почетком 90-их није прихватала иницијативе великог броја НЗ да Покрет са својих конференција и унутар система УН, изрази подршку очувању суверенитета и целовитости СФРЈ.

Од самита ПНЗ одржаног 1989. у Београду, СФРЈ је још једном била председавајући Покрета. У то време био сам на дужности амбасадора СФРЈ (СРЈ) у Анголи (1988. – 1993.) У Акри, Гана, припремао се министарски сатанак НЗ заказан за време од 2. До 7. Септембра 1991. Југославија као председавајући, иако већ у кризи, и југословенска дипломатија, имали су обавезу да, заједно са Ганом као домаћином, припреме тај састанак који је, опет, представљао припрему за следећи самит НЗ у Џакарти (септембар 1992). Из централе у Београду (Савезно министарство за иностране послове) мрежи дипломатско-конзуларних представништава у свету, посебно у НЗ, стизале су повремено циркуларне инструкције о задацима деловања према министарствима за иностране послове и другим институцијама земаља пријема, како би се правовремено усагласили ставови о најважнијим питањима дневног реда МК НЗ и решавала друга питања. Сећам се да је почетком августа 1991, отприлике месец дана пре састанка у Акри, из централе у Београду стигла циркуларна депеша која је садржавала три елемента: први је информација, да из више престоница НЗ, као и из мисија НЗ при ОУН, стижу понуде и конкретне иницијативе да ПНЗ са Министарског састанка у Акри изрази подршку суверенитету и целовитости СФРЈ, да се предлаже оснивање «групе пријатеља», «групе за подршку» Југославији и слично; други је инструкција, да се све такве иницијативе, уз захвалу за добру вољу и солидарност, обесхрабрују као непотребне и сувишне, уз објашњење да је у Београду донета политичка одлука да се решења за све проблеме у земљи траже искључиво кроз дијалог у оквиру ЕУ; и трећи је, такође, инструкција, да се код земље пријема издејствује подршка да се на МК НЗ у Акри, у својству «позваног госта», позове Немачка. Циркулар је потписао тадашњи начелник за несврстане земље у СМПП-у. Било је, међутим, јасно, да је то, у ствари, била инструкција тадашњег министра за иностране послове Будимира Лончара коју је начелник потписао.

Инструкцију нисам извршио, ни прећутао. Одговорио сам да ми је инструкција нејасна, нелогична и супротна основним поставкама унутрашње и спољне политике. Изразио сам изненађење због захтева да југословенска дипломатија лобира за позивање Немачке на МК НЗ док немачки министар Ханс Дитрих Геншер сваког дана активно ради на разбијању Југославије.

Из Београда није било реакција. Да ли је и ко представљао Немачку «као позваног госта» на Конференцији у Акри није ми познато. Колико се сећам, ни Лончар, иако председавајући ПНЗ, није остао у Акри до краја Конференције. И то је био одраз његовог односа, улоге и приоритета. Знајући све то и још по нешто, морам рећи, да ми је, благо речено, била сувишна и претерана пажња коју је Председник Србије јавно изразио према Будимиру Лончару на свечаној конференцији у Београду, одржаној септембра 2011. поводом 50. годишњице оснивања ПНЗ. Ако не и сам позив.

Од априла 1989. до марта 1990. учествовао сам у надгледању завршне фазе процеса независности Намибије. Као представник земље председавајућег ПНЗ, председавао сам групом 17 НЗ, на амбасадорском нивоу, која је формирана по закључку Координационог бироа НЗ при ОУН у Њујорку. Радиле смо подељени у три подгрупе – једна у Виндхуку, друга у Каприви појасу и трећа на југу у Сдвакомпнуду. Редовно смо сарађивали са СРГС УН Мартијем Ахтисаријем и командантом УНТАГ-а [\[5\]](#) индијским генералом Премом Чандом. Југославија је у саставу УНТАГ-а имала вод својих официра. Био је то велики и одговоран ангажман ПНЗ у завршници успешног процеса деколонизације.

Десет година после, Мартија Ахтисарија, у пратњи бившег премијера Русије Виктора Черномирдина, поново ћу срести у Београду 2. и 3. јуна 1999. као доносиоца ултиматума југословенском руководству поводом окончања агресије НАТО. Потом ће протећи још 7 година да би Марти Ахтисари 2007. прогласио завршеним преговоре о Косову и Метохији у Бечу и испоставио Србији још један ултиматум. Овога пута у виду свог плана за «условну» независност Косова и Метохије. Тиме је обзнанио реализацију правог циља агресије НАТО – одузимање Косова и Метохије од Србије. Циља који је остао исти независно од међународног права и резолуције СБ 1244 (1999). Да, и независно од карактера власти у Београду.

Излагање на међународној конференцији „Покрет несврстаноисти и хладни рат“, подтема „Несврстаност и југословенска дипломатија“, Београд, 25. и 26. мај 2012. године.

[\[1\]](#) Организатори: Лондонска школа економије (London School of Economics”), Архив Југославије и Архив Србије

[2] [2]Највише по лиценци „Massy Fergusson”, и другим

[3] Највише по лиценцама “Fiat”, “Vokswagen” и “Renault” и другим

[4] Dawa Framaceuticls Ltd.

[5] Unite Nations Transition Assistance Group, април 1989. – март 1990.